

Menorca i els reptes d'una economia turística

Alfons MÉNDEZ VIDAL

Doctor en Economia i membre de la Secció de Ciències Socials de l'IME

L'economia de Menorca compta amb uns trets propis. Tant les activitats turístiques com la resta de sectors presenten algunes diferències amb la resta de les illes Balears. En la primera part d'aquest treball estudiarem fins a quin punt les taxes de creixement de l'illa s'allunyen del total balear. A continuació, descriurem l'evolució de la població i la seva influència en el benestar econòmic i considerarem quina és la dinàmica del creixement per capita de les Illes. Després estudiarem les particularitats de l'estructura productiva menorquina i del seu model turístic. Finalment, en l'apartat de conclusions, analitzarem quina és la tendència de fons de l'economia de Menorca i els diferents escenaris i reptes de futur als quals s'enfronta l'illa.

1. El controvertit creixement de l'economia de Menorca

El creixement de l'economia de Menorca és una de les qüestions més debatudes els darrers anys en els mitjans de comunicació (López i Casasnovas, 2018, pàg. 56-63.). Diverses entitats proporcionen, de manera periòdica, xifres sobre l'evolució del valor afegit brut. Les dues de més tradició són les que publicava l'anuari *Evolució econòmica de les Illes Balears* i el seu continuador, *Informe econòmic i social de les Balears*, així com les de la Conselleria d'Economia de la CAIB (Méndez, 2016, pàg. 380-383.)

Segons s'observa en la taula 1, les dues fonts informen que, en els vint-i-cinc anys que van del 1993 al 2017, l'economia menorquina ha crescut al voltant d'un 22 %-23 % menys que el conjunt de l'arxipèlag. Tanmateix, en termes absoluts la distància només és d'aproximadament un 0,5 % anual. A més, amb els anys aquest diferencial sembla que s'ha reduït.

Anys	Mallorca	Pitiüses	Menorca	Balears	Diferència
1993-2000 (SN)	5,0%	5,2%	3,7%	4,8%	-23,3%
2001-2011 (SN)	1,1%	1,4%	0,9%	1,1%	-20,0%
2001-2011 (CA)	1,2%	1,2%	0,8%	1,2%	-30,9%
2012-2017 (CA)	1,9%	2,7%	1,7%	2,0%	-15,6%
1993-2011 (SN)	2,7%	3,0%	2,0%	2,6%	-22,5%
2001-2017 (CA)	1,5%	1,7%	1,1%	1,5%	-23,4%

Taula 1. Estimacions del creixement econòmic de Menorca. Fonts: Evolució econòmica de les Illes Balears i Informe econòmic i social de les I. Balears (SN) i CAIB (CA).

El fet que el menor creixement menorquí dati de, com a mínim, vint-i-cinc anys, i que la diferència es vagi escurçant, permet de descartar que el seu origen tengui a veure amb circumstàncies polítiques posteriors, com l'aprovació d'instruments urbanístics (Pla Territorial Insular), cosa lògica si es té en compte la gran quantitat vacant que encara existeix i el seu nul efecte restrictiu de l'activitat immobiliària durant la bombolla urbanística de 1998-2008 (Méndez, 2016, pàg. 391-393).

Açò no obstant, diversos autors han plantejat dubtes sobre la validesa d'aquestes dades. Per la nostra part apuntem que, com s'observa en la taula 2, els valors que proporcionen poden ser molt diferents. Per al període 2001-2011, un avalua el menor creixement menorquí en el 20 %, mentre que en l'altre arriba fins al 30 %.

Per valorar la precisió de les xifres publicades no podem comparar les estimacions sobre Menorca amb les de cap organisme nacional, però sí que és possible comparar les estimacions del creixement balear amb les dades oficials de l'INE.

Període	INE	EEB-IES	CAIB	Excés
1993-2000	3,5%	4,8%		35,6%
2001-2011	1,1%	1,1%	1,2%	-1,8%/5,3%
2012-2017	1,4%		2,0%	45,6%
1993-2001	2,1%	2,6%		24,3%
2001-2017	1,2%		1,5%	21,7%

Taula 2. El creixement econòmic del PIB de les Balears. Fonts: Informe econòmic i social de les Illes Balears (SN), CAIB (CA) i Institut Nacional d'Estadística (INE).

D'aquesta manera podem comprovar que els dos instituts econòmics han sobrevalorat de forma sistemàtica el creixement del nostre arxipèlag i en un percentatge molt similar: 22 %-24 %, tot i que l'error ha estat superior al començament i al final, i relativa-

ment menor en la dècada del 2001. El més important d'aquesta constatació és que no es tracta d'una menor precisió de l'estimació (que vindria donada per diferències aleatòries respecte al valor real), sinó d'un autèntic biaix estadístic; és a dir, d'un error sistemàtic.

Atès que es tracta d'un error constant, és aconsellable rebaixar els valors del creixement de Menorca en el mateix percentatge. D'aquesta manera, la diferència respecte al valor de l'arxipèlag només és del 0,39 % anual.

L'estadística demostra que els errors de mesura són tant més grans com més petita és la mostra, per la qual cosa els errors de predicció de les illes menors, Menorca i les Pitiüses, han de ser sensiblement superiors, i previsiblement també seran sistemàtics. Aquest fet qüestiona de manera seriosa tot l'aparell estadístic balear pel que fa a l'estimació del creixement econòmic i aixeca nombrosos dubtes sobre la seva validesa.

2. La influència de la demografia

El creixement d'una economia s'ha de posar en relació amb la seva població; no és indiferent que aquesta estigui estancada o que augmenti a un fort ritme. Els països desenvolupats tenen tendència a presentar increment menors de la producció, que es compassen a una demografia molt limitada; els països en vies de desenvolupament, en canvi, exhibeixen xifres espectaculars del PIB, que són contrarestades per una població dinàmica. En la major part dels casos el resultat és que la renda per capita dels que ja són rics augmenta més que la dels que són pobres.

Període	Mallorca	Menorca	Pitiüses	Balears
1993-2000	1,6%	1,1%	1,6%	1,6%
2001-2011	2,4%	2,6%	4,0%	2,6%
2012-2017	0,9%	0,1%	2,3%	1,0%
1993-2011	2,1%	2,0%	3,0%	2,2%
1993-2017	1,8%	1,5%	2,8%	1,9%

Taula 3. El creixement de la població de les Balears. Font: INE (Població a 1 de gener).

Les dades de població de les Balears indiquen que Menorca ha estat, en quasi totes conjuntures, el territori amb una deriva poblacional més reduïda; en els vint-i-cinc anys que van del 1993 al 2017 la diferència és del 0,34 % anual. I els darrers anys es dona el cas que la diferència de creixement és menor que la de població.

El resultat de les dues dinàmiques, la del producte econòmic (VAB) i la de la població és que en vint-i-cinc anys el primer només ha crescut un 0,05 % anual menys que el segon; és a dir que, en total, el VAB per capita de Menorca durant aquest període només ha crescut un 1,25 % menys que a les Balears, un xifra molt inferior a l'error estadístic. La conclusió és que, pel que fa al benestar econòmic, no tenim cap certesa que en el darrer

quart de segle la nostra illa s'hagi quedat rressagada respecte a l'arxipèlag i, si aquest fet s'ha produït, la seva magnitud podria ser gairebé marginal.

Tanmateix, vint-i-cinc anys no deixa de ser un horitzó limitat, molt inferior a l'expectativa vital de qualsevol persona. És cert que no disposam de dades de creixement que superin aquest llindar, malgrat sí que coneixem amb gran precisió el moviment econòmic general de les Illes durant el darrer segle i mig. A manca de més informació quantitativa, en història econòmica és possible considerar l'evolució de la població, ja que ens dona pistes sobre la dinàmica de la producció, especialment quan la combinam amb altres referències de tipus qualitatiu.

En la taula 4 recollim l'increment poblacional del darrer segle. Es constata que, excepte en la primera dècada del segle xx, en què Menorca encara gaudia de l'empenta del segle anterior, fins a èpoques recents la població de la nostra illa ha crescut menys que la de la resta de l'arxipèlag, amb reduccions demogràfiques significatives fins al 1950.

Anys	Balears	Mallorca	Menorca	Pitiüses	Men-Bal
1900-1910	6,2%	4,9%	13,9%	7,4%	7,7%
1910-1920	4,5%	5,5%	-2,0%	5,6%	-6,5%
1920-1930	6,9%	7,1%	0,9%	13,5%	-6,0%
1930-1940	9,6%	10,7%	-2,5%	15,4%	-12,1%
1940-1950	2,0%	2,8%	-1,6%	-1,0%	-3,6%
1950-1960	5,3%	6,5%	1,9%	-2,4%	-3,4%
1960-1970	20,6%	21,1%	15,4%	22,2%	-5,3%
1970-1981	23,1%	21,9%	17,3%	41,1%	-5,8%
1981-1991	8,1%	6,3%	12,6%	19,5%	4,4%
1991-2001	18,7%	19,1%	11,0%	22,2%	-7,7%
2001-2011	30,8%	27,4%	32,0%	54,0%	1,2%
1910-1960	5,7%	6,5%	-0,6%	6,2%	-6,3%
1970-2011	20,3%	19,1%	17,6%	31,8%	-2,6%
1910-2011	13,0%	12,8%	8,5%	19,0%	-4,5%

Taula 4. El creixement de la població de les illes Balears. Font: Censos de població. INE.

Per tant, veim com en conjuntures econòmiques força diferents la dinàmica poblacional de Menorca ha estat tradicionalment més conservadora que la de la resta d'Illes. De fet, si analitzam de forma separada el període en què el turisme tenia un pes minoritari en l'economia balear (fins al 1960), del de l'economia plenament turística posterior, compro-

vam que, sense turisme, la diferència era molt superior. En la segona etapa, fins i tot, en alguna dècada (1980 i 2000) la població menorquina és més expansiva que en el conjunt de les Illes.

D'aquesta manera, el turisme provoca una convergència demogràfica molt notable. En realitat, actualment la deriva poblacional menorquina no és gaire diferent de la mallorquina, mentre que les Pitiüses constitueixen el territori més estrany (per la magnitud del seu creixement) de l'arxipèlag.

Com ja s'ha apuntat, no hi ha dades consistents sobre la producció per habitant de Menorca. Aquesta mancança pot ser compensada en part amb els valors de la nostra comunitat autònoma que elabora l'INE. Si consideram el seu valor a preus constants, per eliminar la distorsió que introdueix l'evolució diferencial dels preus, podem comprovar que la riquesa de les Illes Balears va tocar sostre a principis del segle XXI, i a partir d'aquell moment ha sofert una erosió constant, que només sembla estabilitzada a partir del 2009.

Anys	Balears	Espanya	Relació
1985-1987	19.847	14.409	137.7
1988-1990	22.370	16.479	135.7
1991-1993	24.087	17.391	138.5
1994-1996	24.594	17.885	137.5
1997-1999	26.865	19.641	136.8
2000-2002	27.992	21.987	127.3
2003-2005	26.608	23.086	115.3
2006-2008	26.234	24.320	107.9
2009-2011	24.107	23.140	104.2
2012-2014	23.047	22.137	104.1
2015-2017	24.048	23.815	101.0

Taula 5. Evolució del PIB per capita de Balears. Font: INE. Nota: PIB a preus constants del 2010.

En la taula 5 s'observa com, si entre el 1985 i 1999 la nostra comunitat autònoma tenia una renda per capita un 37 % més alta que la mitjana estatal, els anys següents van veure una caiguda abrupta que l'ha situada en unes xifres molt properes a la mitjana des del 2009 i, de fet, els anys de la recuperació (2015-2017) han vist una convergència absoluta, ja que Espanya quasi ha superat els valors anteriors a la crisi del 2008, mentre que Balears es troba bastant allunyada, de manera que el darrer any de la sèrie els dos valors són pràcticament idèntics.

En conseqüència, el model de creixement balear, fortament dependent del turisme, sembla que ha perdut el seu vigor en el segle actual, i no ofereix una perspectiva de benestar com aquella a què havíem estat acostumats en les dècades anteriors, per la qual cosa no sembla un model econòmic atractiu per a l'illa de Menorca.

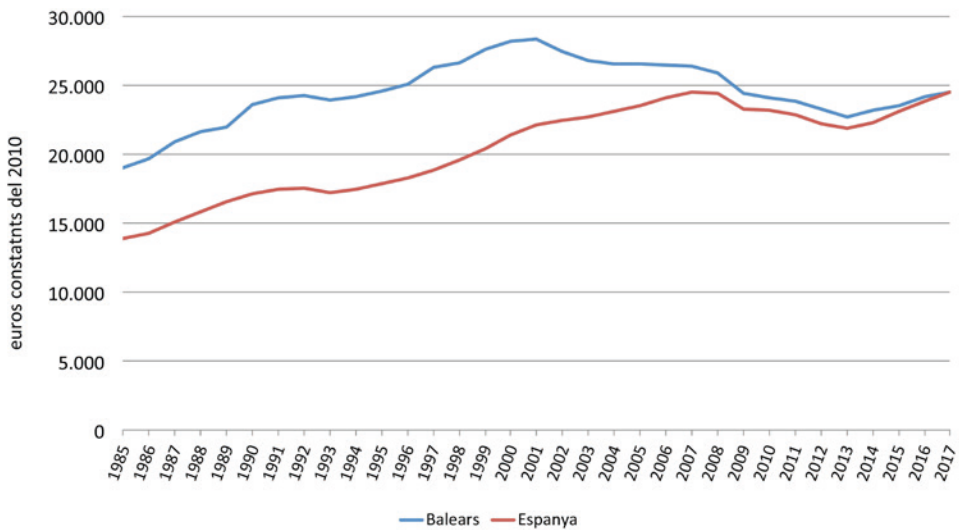

Fig. 1. Evolució del PIB per capita (1985-2017).

Font: INE. PIB a preus constants del 2010.

3. La peculiaritat econòmica i turística menorquina

L'estructura econòmica de Menorca té uns trets propis dins del context balear. És fàcil comprovar aquest fet analitzant el mercat de treball, ja que des del 2009 comptam amb dades detallades de l'afiliació a la Seguretat Social. Els sectors primari i secundari tenen un pes notablement superior i, com a contrapartida, la importància dels serveis és menor; la construcció també és més important, però la diferència no és excessiva.

Sector	2009	2018	Variació	% Total 2018
Primari	759	784	3,3%	2,4%
Secundari	3.925	3.420	-12,9%	10,7%
Construcció	4.677	3.775	-19,3%	11,8%
Serveis	21.544	24.053	11,6%	75,1%
Total	30.905	32.032	3,6%	100%
Comerç	6.017	5.823	-3,2%	18,2%
Hostaleria	4.622	6.052	31,0%	18,9%
Serveis turístics	4.506	4.671	3,6%	14,6%
Serveis generals	1.805	2.458	36,2%	7,7%
Serveis no mercat	4.594	5.049	9,9%	15,8%
Serveis	21.544	24.053	11,6%	75,1%

Taula 6. Afiliats a la Seguretat Social a Menorca (2009-2018).
Font: Ibestat.. Nota: Elaboració pròpia (mitjanes anuals). 2018 Estimació.

El mercat laboral també ens dona pistes sobre la dinàmica econòmica, ja que el 2018, en relació amb el 2009 (segon any de la crisi), el nombre de treballadors només ha crescut el 3,6 %, mentre que a l'arxipèlag aquest valor arriba al 17,8 %. L'únic sector de l'economia de Menorca que s'ha comportat millor que en el conjunt de les Balears ha estat el primari, i l'evolució més negativa l'ha experimentada la construcció. En aquest cas la nostra illa fou la que experimentà el major impuls durant la bombolla immobiliària i posteriorment és on la crisi ha estat més profunda (Méndez, 2016, pàg. 391-393).

Pel que fa als serveis, és remarcable que Menorca és l'única illa on el comerç encara no ha recuperat els valors del 2009 (-3,2 %), ja que en conjunt aquesta branca guanya a les Balears el 12,6 %. Pel cantó contrari, els serveis generals augmenten més que en el conjunt de les Balears, segurament com a reflex d'una economia més diversificada. També és significatiu que el personal de l'Administració a Menorca i a Eivissa creixin amb taxes similars i notablement inferiors a les de Mallorca.

Sector	2009	2018	Variació	% Total 2018
Primari	7.000	6.551	-6,4%	1,3%
Secundari	29.553	28.411	-3,9%	5,7%
Construcció	52.307	52.119	-0,4%	10,5%
Serveis	332.671	409.329	23,0%	82,5%
Total	421.531	496.410	17,8%	100,0%
Comerç	72.694	81.828	12,6%	16,5%
Hostaleria	71.095	103.408	45,5%	20,8%
Serveis turístics	79.040	87.411	10,6%	17,6%
Serveis generals	40.864	54.766	34,0%	11,0%
Serveis no mercat	68.979	81.917	18,8%	16,5%
Serveis	332.671	409.329	23,0%	82,5%

*Taula 7. Afiliats a la Seguretat Social a les Illes Balears (2009-2018).
Font: Ibestat. Elaboració pròpia (mitjanes anuals). 2018 Estimació.*

A les Illes Balears la crisi ha copejat de manera important els sectors primari i secundari i ha reforçat els serveis. A Menorca, les activitats primàries són les que han sortit millor parades, mentre que el de la construcció és el sector que ha experimentat el major cop. Els serveis, de la mà de l'hostaleria, han guanyat pes de manera relativament similar a la resta de l'arxipèlag. En conjunt, l'estructura laboral de Menorca s'ha acostat una mica al patró balear però encara manté part dels seus trets particulars.

Menorca compta amb una oferta turística singular en el context balear. Com es pot comprovar en la taula 8, el tret més significatiu és el gran pes que hi tenen els apartaments, de manera que els hotels són relativament menys importants. No sempre va ser així, fins al 1984 hi havia significativament menys apartaments, malgrat que és possible que part de la diferència respongués a complexos no declarats. En tot cas, en la dècada que separa el 1984 i el 1994 l'oferta turística menorquina va experimentar un fort creixement protagonitzat per aquest tipus d'allotjaments, que van aportar quasi 19.000 places noves.

Menorca	Hotels	Apartaments	Altres	Total	% Balears
1984	89,4%	10,6%	0,0%	16.110	5,7%
1994	49,5%	49,2%	1,3%	41.828	10,9%
2017	57,0%	39,2%	3,8%	51.876	11,9%
Balears	Hotels	Apartaments	Altres	Total	
1984	81,0%	18,3%	0,7%	284.734	
1994	71,5%	27,6%	0,9%	383.127	
2017	78,7%	18,1%	3,3%	436.315	

*Taula 8. Oferta d'allotjaments de Menorca i de les Illes Balears.
Font: Ibestat a partir de l'Observatori del Turisme de les Illes Balears.*

En realitat, no va ser un fenomen particular de la nostra illa, ja que responia a una demanda exterior (bàsicament britànica) (Méndez, 2017, pàg. 254-262). A Mallorca, Eivissa i altres destinacions mediterrànies també es van construir molts apartaments, però l'impuls menorquí fou proporcionalment superior: si a Menorca els nous apartaments suposaren el 45,1 % de l'oferta de 1994, en el conjunt de les Balears la xifra es redueix al 7,3 %. De fet, a Menorca, el 1994 el nombre total d'apartaments era pràcticament igual al d'hotels, una situació insòlita a Espanya i en altres destinacions madures.

La construcció d'apartaments fou protagonitzada per la classe empresarial local. El seu impuls va incrementar l'oferta menorquina fins a valors similars als actuals, fins a superar la migradesa històrica de les xifres de la nostra illa. A partir d'aquest moment la intensitat turística de Menorca passa a ser equiparable a la balear, tot i que la composició d'aquesta oferta sigui diferent. Convé assenyalar, d'altra banda, que en els darrers vint-i-cinc anys el pes de l'oferta menorquina sobre el total balear ha augmentat lleugerament, passant del 10,9 % a l'11,9 %.

En la segona meitat dels anys noranta els apartaments van perdre atractiu en el mercat internacional, la qual cosa va fer que l'oferta anés minvant. En el conjunt de les Balears la reducció ha estat del 25,4 %, de manera que aquest segment ha retornat als valors anteriors al boom, amb un pes sobre el total del voltant del 18 %. A Menorca, en canvi, ha mostrat una gran resistència i només ha retrocedit un 1,2 %, de manera que avui en dia els apartaments encara representen el 39 % de totes les places turístiques. Aquesta manca de reconversió de l'oferta obsoleta d'apartaments és un clar llast per al sector turístic de l'illa.

Al llarg de la darrera dècada l'oferta convencional ha patit arran de l'impuls d'altres formes d'allotjament, especialment els habitatges vacacionals. Com podem veure en la taula 9, a Menorca la situació ve d'enfora. El pes dels allotjaments que els turistes llogaren el 2011 ja era més del 18,7 %, més del doble del total balear (8,6 %), si bé és cert que a la nostra illa l'increment dels darrers anys no ha estat tan marcat com a l'arxipèlag, segurament per la manca de disponibilitat d'habitatges.

Menorca	Hotels i similars	En lloguer	Altres mercat	Propietat	Família o amics
2011	62,6%	18,7%	3,3%	6,9%	8,5%
2017	57,0%	19,8%	4,2%	7,6%	11,4%
Balears	Hotels i similars	En lloguer	Altres mercat	Propietat	Família o amics
2011	72,6%	8,6%	3,0%	6,7%	9,2%
2017	65,3%	15,3%	2,0%	5,1%	12,3%

Taula 9. Tipus d'allotjament dels turistes a Menorca i a Balears.
 Font: lbestat a partir de dades de FRONTUR.

La importància dels turistes propietaris també és superior a Menorca, cosa especialment notable el 2017, un cop passats els efectes de la crisi, que van provocar la liquidació d'una part de les propietats dels forasters, les quals van romandre tancades uns anys fins que la millora de la situació econòmica ha permès la seva reocupació, de manera que el seu pes actual és del 7,6 % a Menorca, per un 5,1 % a les Balears.

Com a resultat d'aquests dos fenòmens, l'oferta convencional té una importància bastant menor a Menorca: el 2017 només representa el 57 %, mentre que en el conjunt de l'arxipèlag arriba al 65,3 %. Atès que l'oferta no convencional es nodreix del mercat immobiliari de cases i xalets, aquest fet concorda amb l'elevat pes que té el sector de la construcció a la nostra illa.

Menorca sempre ha aspirat a un turisme de qualitat. Malgrat que no en tenim dades, durant els anys seixanta i setanta era àmpliament reconegut que l'illa comptava amb un sector turístic diferenciat, i el fet que l'oferta fos reduïda i que els hotels tinguessin més estrelles que a les altres illes parlen d'uns ingressos relativament alts.

Tanmateix, d'ençà que es disposa d'informació estadística, la situació no és exactament aquesta. Als anys vuitanta, la despesa diària dels turistes que venien a Menorca era inferior a la mitjana, si bé en general superava la de les Pitiüses. La construcció d'apartaments va venir acompanyada d'un augment de la despesa dels visitants, que en el punt àlgid (1990-1992) va arribar a superar la mitjana balear.

Anys	Mallorca	Menorca	Pitiüses
1980-1981	102,1	98,6	92,7
1984-1986	102,1	93,4	94,6
1987-1989	101,7	98,7	94,0
1990-1992	100,7	101,4	95,8
1993-1995	102,0	92,1	95,9
1996-2000	101,4	92,4	98,0
2010-2011	100,6	93,4	106,8
2012-2013	98,6	91,8	111,1
2014-2015	100,7	84,5	103,8
2016-2017	98,7	86,4	113,3

Taula 10. Despesa diària mitjana dels turistes (Balears: 100).
 Font: Elaboració pròpia a partir de La despesa turística i IGATUR.

La crisi que va començar l'any següent fou el final del miratge d'aquest tipus d'allotjaments: la despesa diària va caure fortament en termes relatius i se situà en uns valors inferiors als que històricament havia tingut el turisme de l'illa, tant en els anys turísticament expansius com durant la crisi. La recuperació que arranca el 2014 ha suposat una nova disminució relativa de la despesa dels turistes que es desplacen a l'illa en comparació amb les xifres de les Balears.

En clar contrast, l'illa d'Eivissa, des del 2010 supera la mitjana de l'arxipèlag. Convé assenyalar que, a diferència de Menorca, on les inversions per reformar l'oferta turística han estat molt limitades, les Pitiüses van renovar de forma important els hotels obsolets. Menorca només ha seguit la tendència general d'instal·lació d'hotels de ciutat i establiments de turisme rural, però, com hem vist, ha continuat llastrada per un volum d'apartaments de baix rendiment i una oferta hotelera poc dinàmica. El resultat ha estat la incapacitat de seguir el ritme de les Balears quant als ingressos turístics per persona.

4. Conclusions: escenaris de futur de l'economia de Menorca

En economia no és possible fer prediccions respecte al futur. No es tracta d'una manca de coneixements sobre el seu funcionament o d'escassetat de dades, sinó que l'economia és un sistema amb una dinàmica temporal impredecible.

Per un costat, l'economia no evoluciona de manera lineal, sinó de forma cíclica i, a més, els cicles tenen una amplitud i una durada variables, sense que es conegui amb precisió quins són els factors que afecten les seves oscil·lacions. Així mateix, l'economia s'enfronta a xocs exteriors, especialment pel que fa a la disponibilitat de primeres matè-

ries, que la desvien de la seva trajectòria. De forma similar, la innovació, un element que influeix de manera notable sobre el creixement, és imprevisible. Els avenços tècnics més rellevants dels darrers cinquanta anys van aparèixer per sorpresa, sense anunci previ. D'altra banda, l'acumulació de capital humà imprimeix un creixement retroalimentat, amb una relació complexa amb el capital físic i el nombre de treballadors que dificulta les previsions.

Per agreujar aquests fets, les societats humanes reaccionen i varien la seva actuació en funció de la informació que tenen, els nous coneixements que van adquirint i, fins i tot, les expectatives sobre el futur. Per exemple, la sortida de la crisi del 2008 ha estat facilitada pel fet que els bancs centrals han tingut en compte els ensenyaments del crac del 1929. De fet, l'evolució ha estat millor als Estats Units, on la Reserva Federal va actuar de forma immediata i sense vacil·lacions, que no a Europa, on el Banc Central Europeu va tardar més temps a prendre les mateixes decisions, motiu pel qual la recuperació va arribar més tard.

Per aquesta raó, l'única cosa que podem fer és indicar què li pot passar a l'economia si continua la tendència actual, avaluar els resultats previsibles i plantejar alternatives susceptibles de millorar-los.

En primer lloc hem vist que Menorca forma part de l'economia de les Illes Balears, en la qual les activitats relacionades amb el turisme tenen una importància extraordinàriament elevada. Així mateix, aquesta integració, que s'inicià als anys cinquanta i ja era una realitat a meitat de la dècada dels noranta, amb el pas dels anys es va aprofundint: l'economia menorquina es *balearitza* amb pas lent, però constant.

Un dels grans perills de l'economia menorquina és no ser conscients que les desviacions sobre la conjuntura balear, que tant atreuen l'atenció dels mitjans, són mínimes, i que la direcció que du Menorca és la mateixa que la de la nostra comunitat autònoma. En aquest sentit, hi ha un important consens que, des de l'arrancada del nou segle, la renda per capita de Balears ha disminuït en termes reals i ha retrocedit en relació amb la mitjana nacional. Per tant, Menorca ha pujat a un tren que, al llarg de gairebé dues dècades, perd velocitat i posa en perill el benestar dels seus passatgers.

Tanmateix, fins a la crisi dels anys setanta l'economia de Menorca era sensiblement diferent de l'economia de la resta de les Illes. Una sòlida tradició industrial i un sector agrari vigorós marcaven la diferència, mentre que les activitats turístiques es basaven en uns establiments hotelers menys nombrosos, però de més qualitat (Farré-Escofet, Surís, i Marimón i Sunyol, 1977).

Aquest engranatge saltà pels aires cap a la meitat dels anys vuitanta, quan de forma paral·lela es produí una agressiva desinversió industrial i una notable aposta pels apartaments turístics. En deu anys la indústria quedà mig desmantellada i el sector turístic es reconfigurà de manera netament diferent d'allò que s'havia edificat les dècades anteriors.

El resultat ha estat una doble atonia: industrial i turística. Les úniques activitats que han mantingut el pols han estat l'agricultura i la construcció. Aquesta ja devia tenir un pes important des de l'inici dels anys seixanta, quan la construcció de nombroses urbanitza-

cions en les quals l'ingredient principal eren els xalets i els apartaments va servir de punt d'arrencada, que s'ha mantingut amb pocs entrebancs fins a la darrera crisi del 2008.

La tendència actual porta Menorca a actuar com un seguidor en el context balear: es desenvolupen les mateixes activitats que a la resta d'Illles seguint la direcció que marquen els mercats internacionals, principalment l'anglès i l'espanyol, els dos més importants. El llast que representen els apartaments obsolets i el fet que la capacitat de decisió de la major part de les places hoteleres sigui externa expliquen un creixement una mica més pausat.

Menorca té davant seu la perspectiva de continuar com la parenta pobra de les Balears, amb la menor despesa unitària i les menors taxes de creixement de la producció i la població, un arxipèlag que al seu torn és el parent pobre d'Espanya. És cert que entra dins la lògica històrica que Balears reaccioni i trobi un nínxol de mercat o una especialització turística que li permeti de recuperar el camí de benestar que havia conreat durant gairebé un segle; però de moment s'observen pocs elements que permetin esperar un canvi.

Els agents econòmics més rellevants de l'arxipèlag són partidaris de continuar la carrera alcista del nombre de visitants i reaccionen de forma irada davant qualsevol element que intenti de resistir-se a aquesta tendència (vegeu el cas de l'impost turístic). Les autoritats, pel seu costat, negligeixen l'estudi de la dinàmica de la renda disponible i la distribució de la renda en l'interior de la comunitat autònoma, que permetria de conèixer el benestar de les persones.

La nostra comunitat autònoma s'ha lliurat a la multiplicació de les arribades de visitants —afavorida per l'abaratiment constant del cost de transport— al preu d'erosionar el seu nivell de vida. El fet d'intentar compensar per la via de més turistes uns ingressos per visitant menors ha menat a un cercle viciós de pèrdua de benestar i massificació. En els vint-i-cinc anys que separen el 1992 del 2017 el nombre de turistes s'ha triplicat fins arribar als 16.341.000, mentre que la renda per capita només ha crescut un 1 % (a Espanya el 40 %).

El repte de la nostra illa —com el de les Balears— és deixar enrere aquest model (el nombre de visitants s'ha multiplicat per 2,4 fins arribar al 1.464.000) i fomentar una economia turística en què la despesa turística augmenti de manera sostinguda. És cert que hi ha poques destinacions del món que ho hagin aconseguit; però estudiar quines són i com s'han organitzat per assolir un creixement sostenible hauria de ser l'obligació de les nostres classes dirigents.

A Menorca aquest panorama general ve acompanyat per un element diferenciador: la manca d'inversió productiva. La crisi dels vuitanta fou provocada per la desinversió en la indústria i una inversió raquítica en el turisme. Sense inversió serà impossible renovar les activitats manufactureres i reconvertir bona part de l'oferta turística menorquina que ha quedat obsoleta. Molts empresaris menorquins s'han decantat per la inversió immobiliària en detriment de la inversió en actius que generen nou valor.

L'elevada apetència per construir, ja siguin xalets, apartaments o qualsevol edificació susceptible de ser ocupada per turistes, imprimeix pressió sobre el territori i crea les tensions polítiques que enfronten els que donen per bona aquesta mena d'inversió amb els que rebutgen la destrucció del patrimoni natural. Però, per damunt de tot, suposa enter-

rar uns recursos que són vitals per fer germinar una nova economia que porti benestar als menorquins.

El futur de la reserva de biosfera es juga en aquest camp. Ni la massificació del turisme, ni l'economia immobiliària, ni la conservació d'una estructura turística i industrial envellida, ni les traves administratives a la creativitat empresarial proporcionaran un horitzó de benestar als menorquins. L'única via envers el desenvolupament sostenible es basa en la inversió productiva en activitats industrials, turístiques i agrícoles, que absorbeixi les innovacions tecnològiques, desenvolupi les energies alternatives i les activitats de l'economia circular i, d'aquesta manera, faci possible un augment sostingut del nivell de vida dels ciutadans.

5. Bibliografia i fonts estadístiques

Aguiló, E. (dir.). 1981-1990. *El gasto turístico*. Palma: Institut Balear d'Economia.

Aguiló, E. (dir.). 1991-2001. *La despesa turística*. Palma: Govern de les Illes Balears.

Alenyà Fuster, M. 1991-1997. *Evolució econòmica de les Illes Balears*. Palma: Banca Catalana; Caixa de Balears «Sa Nostra».

Alenyà Fuster, M. 1998-2000. *Informe econòmic i social de les Illes Balears*. Palma: Caixa de Balears «Sa Nostra».

Farré-Escofet, E., Surís, J. M., i Marimón i Sunyol, R. 1977. *La via menorquina del creixement*. Barcelona: Banca Catalana.

López, G. i Casasnovas, M. 2018. *Menorca i Eivissa. Dues illes, dos relats històrics i econòmics*. Palma: Documenta Balear.

Méndez, A. 2016. L'evolució econòmica de Menorca en perspectiva (1993-2012). A: Canals Bassedas, A. i Carreras Martí, D. (ed.). *20 anys d'una il·lusió: Jornades sobre els 20 anys de la reserva de biosfera de Menorca*. Maó: Consell Insular de Menorca-Agència Menorca Reserva de Biosfera; IME, Col·lecció Recerca, 22, 539 p.

Méndez, A. 2017. *A la recerca del paradís: història del turisme de Menorca*. Maó: IME.

IBESTAT: <https://ibestat.caib.es/ibestat/estadistiques/economia>

INE: <https://www.ine.es/dyngs/INEbase/listaoperaciones.htm>